

UJVÁRY ZOLTÁN

Egy karcagi népköltészet gyűjtő a XIX. században

A XIX. század a magyar népköltészet iránti érdeklődés nagy időszaka volt. A folklór gyűjtésére való felhívások, buzdítások termékeny visszhangra találtak a vidéki, illetőleg a Pesten élő értelmiség körében is. A különböző újságok az 1860-as évektől egyre-másra közöltek népdalokat, népballadákat, mondákat, proverbiumokat és más folklór termékeket.

A népköltészet buzgó gyűjtői közé tartozott a Csokonai Vitéz Mihály *Visszajövetel az Alföldről* című versében említett Varró úr leszármazottja, a fiatalon elhunyt Varró Sándor. Bár jogot tanult, munkássága elsősorban az irodalomtörténetre és a népköltészetre irányult. Munkatársa volt az országgyűlési ifjúság által kiadott folyóiratnak, az Új Nemzedéknek.

Varró Sándor 1848. november 1-jén született Karcagon. Tanulmányait szülővárosa gimnáziumában kezdte, Debrecenben, Kecskeméten folytatta, majd a jogot 1870-ben Pesten fejezte be. Még abban az évben, december 31-én elhunyt. Mindössze 22 évet élt. Rövid életéből szinte csak néhány év jutott irodalmi, népköltészeti munkásságra. Számos cikkével, tanulmányaival maradandó emlék maradt utána. Irodalmi szempontból érdemleges tanulmányt írt Batsányi Jánosról és Szentjóni Szabó Lászlóról. Varró népköltészeti vonatkozású írásai közül különösen figyelemre méltó egy rövid cikke, amelyben a népköltészet keletkezéséről, alkotókról rendkívül fontos megállapítást tesz. A későbbi folklór elméletek az ő gondolatait igazolták. Véleménye szerint a „népköltemény” egy embertől indul el, azután módosul, míg végül közkinccsé lesz. A „népköltemények kezdeményezőiről” a Nagykunságban a következőket tudta meg: „Vannak *nóta-fák*, kik minden dalt tudnak, s csak hozzájuk kell menni, s azok mindenféle dalra megtanítanak.”

Ehhez kapcsolódik *Debrecen lakosai és a művészet* című cikkének a népdalok, népzene terjedésére és terjesztésére vonatkozó megállapítása. E tekintetben a legációba és suplikációra járó diákok fontos szerepét hangsúlyozza. A diákok az ország minden vidékére, falvaiba eljártak: „a legszebb népdalokat hordták szerteszét az országban az ünnepek alkalmával, és hordták ismét össze Debrecenbe.” Ezzel Varró a folklór alkotások diffúziójának későbbi elméletéhez az első alapvetően fontos megállapítást tette meg.

Varró Sándor jelentős számú proverbiumot jegyzett le. Népköltészeti gyűjtéséből három — publikált — népballadát ismertetünk. Kettőt Gyulai Pál Varró Sándor halála után besorolt a Magyar Népköltési Gyűjtemény I. kötetének (1872) balladáinak közé. Az egyik

Török Zsuzsi címmel még Varró életében két lapban is megjelent (Vasárnapi Ujság, XVIII. 1870.502.; Fővárosi Lapok, VII. 1870. 199. Sz.).

A *Török Zsuzsi* ballada három szakaszból áll. Varró Karcagon gyűjtötte. A Kisfaludy Társaságnak küldte el. A kézirat szerint a versszakok sorrendje más, mint nyomtatásban. Gyulai a közléskor változtatta meg. Az első versszakot másodikként közli. A cserét így magyarázza: „Megcseréltük, mert azt hisszük, hogy a nép eredetijének ez a menete, s csak az éneklők hanyagsága zavarta össze a versszakokat.” Alighanem Gyulai tévedett, mivel az ilyen típusú balladák kezdő szakaszai rendszerint figyelemfelkeltésre irányulnak. A Varró által beküldött változatot közöljük.

Török Zsuzsi

*Madarasi nagy uj utcán mi történt:
Gazdag doktort sok kincsiért megölték;
Gazdag doktort viszik a temetőbe,
Török Zsuzsit a szegedi tömlőcbe.*

*Török Zsuzsi magyar pruszlit varratott,
Az aljára pellempátyot rakatott;
Rakass, Zsuzsi, téged illet, nem engem,
Téged szeret a sok legény, nem engem.*

*Török Zsuzsi azt izeni anyjának:
Kettős párnát küldjön feje aljának;
Édes anyja azt izeni lányjának:
Sűrű könnyét tegye feje aljának.*

Évekkel korábban — Varró Sándor még csak 16 éves volt — a Kalauz című újság közölte egyik balladáját (1864. nov. 15. 58 p.). Egy korábbi számban *Egy népballadáról* címmel cikk jelent meg, amelyben a szerző, Szél Farkas az *Alföldiek segélyalbumában* Gyulai Pál által közölt balladával kapcsolatban arra hívja fel az olvasók figyelmét, hogy a balladának terjedelmesebb változata is ismeretes. Erre reagálva Varró a nagykunsági „nép ajkáról” való „népballada terjedelmesebb közlését eszközölje.” Ez a *Szépen legel a kisaszony gulyája* címen a magyar nyelvterületen széles körben ismert ballada korai változata, amelyet Varró Gyulai Pálnak a Kunságra vonatkozó gyűjtemény számára is szándékozott megküldeni. Amint írja: „én pedig a Nagykunságon történt gyűjtésem által ilyenképpen vettem át a nép ajkáról.”

Marossy nótája

Szépen legel a Marossy gulyája,
Szépen sétál Mari lyánya utána,
Nagy felszóval kiáltja a gulyásnak:
Szívem Jancsi terítsd le a subádat.

Nem teritem le én itt a subámat,
Itt a csárda, behajták a gulyámat.
Már te azzal szívem Jancsi ne gondolj.
Él az atyám, ki váltja, ha én mondom.

Édes atyám, váltsa ki a gulyáját,
Ne hagyja itt éhezni a marháját,
Édes lányom én aztat ki válthatom,
De a lányom egy gulyásnak nem adom.

Lyánom, lyánom, lyánomnak sem mondalak,
Ha én téged egy gulyásnak tartalak,
Nem bánom én édes atyám, tagadj meg:
Az én szívem csak Jancsiért hasad meg.

Felültem én a Marossy lovára,
De zabolát nem vetettem szájára,
Elindultam világ utján, egyedül,
Mindenfelé borul az ég, nem derül.

Az alföldön lett belőlem desentor,
De megfogott engem a persecutor,
Erős vasat vert kezemre, lábamra,
Ugy kísért fel a kerület házára.

Kérem szépen persecutor uramat,
Oldozzák fel az én gyenge karomat,
Lopok olyan daru szőrű paripát:
Jászság, Kunság nem találja fel párját.

Nem tudható, hogy ez a ballada elkerült-e Gyulaihoz. A Magyar Népköltési Gyűjtemény I. kötetének balladái között ennek a típusnak egy változata sem szerepel. Varrótól, amint láttuk, *Török Zsuzsi* címen egy Karcagon gyűjtött balladát közölt, valamint Szabolcs helymegjelöléssel a *Bereg Náni* néven ismert balladát. Varró rövid élete alatt aligha járt Szabolcsban.

A balladát minden valószínűség szerint Debrecenben szabolcsi iskolatársától jegyezte le. Ez a *Szabó Vilma*-típusú új stílusú balladák legkorábbi — kontaminált — változatai közé tartozik.

Bereg Náni

*Bereg Náni, elvettelek volna,
Ha az orczád nem festetted volna,
Kilencz zsandár az ablakom leste,
Mikor Náni orczáját festette.*

*Bereg Náni kiment az erdőre,
Lefeküdt a tölgyfa hűvösébe,
Hármat négyet kiáltottam neki:
Kelj fel Náni, meglát itt valaki.*

*Kocsmárosné adjon egy itcze bort,
Hadd mossam le a torkomról a bút,
A szivemről a keserűséget:
Hadd felejtsem régi szeretőmet!*

*Édes anyám kiment kis kertébe,
Feltékintett a csillagos égre:
'Jaj istenem! Megölöm magamat:
Katonának viszik a fiamat.'*

*Édes anyám, ne öld meg magadat;
Inkább kérd meg kapitány uramat,
A kapitány uram is azt mondja:
Szegény legényből lesz jó katona.*

*Édes anyám' mért borítod gyászba,
Magad pedig örökös rabságba?
Bereg Náni, nem fáj-e a szíved,
Gyermekedet hogy elveszítetted?*

*Végig mentem a kállai utcán,
Szembe jött rám az én édes rózsám,
Szólnék hozzá, de rövid az idő:
Isten áldjon meg, kedves szeretőm!*

Bereg Náni kiment a vásárba,
Három pereczet vett a markába,
Azt a hármat kilencz felé törte:
„Tessék, zsandár, Bereg Náni vette!

Bereg Náni karmazsin csizmája,
De nem huzza többet a lábára.
Vasat vertek kezére, lábára,
Ugy kísérik a kállai várba.

Mikor Nánit kísérik a vason?
Megállanak a fekete-sason;
Paracsolja hejh a kocsmárosnak:
Száz itcze bort kilencz zsandár urnak!

Bereg Náni rózsaszín ruhája
Megakadt a rostély-ablakfába:
„Kérem szépen főhadnagy uramat,
Akaszsa ki rózsaszín ruhámat.”

Bereg Náni bokros pántlikája,
De nem fonja többet a hajába,
Tedd el, Náni, a ládád fiába:
Majd jó lesz a kis lányod számára.

Bereg Náni, nem fáj-e a szíved,
Gyermekedet hogy elveszítetted?
„Fáj a bizon, csak hogy meg nem hasad...
Hajh a rózsám Csehországba' mulat.”

Ki-kitekint a vár piaczára,
Hull a könnye halvány orczájára.

Varró Sándor népköltészeti gyűjtésének ennyi a fennmaradt emléke. A fenti példák is jól mutatják nemcsak az érdeklődését a népköltészet iránt, hanem a jó gyűjtőkészségét és a tanulságok megállapítására vonatkozó intuíciónál is. Közmondás és példabeszéd gyűjteményének hollétéről nem tudunk. Elkallódott, esetleg a Varró-család birtokában maradt. A halálhírét közlő Vasárnapi Ujság írta: „A fiatal ügyvédjelöltben irodalmunk egy buzgó, szépregevényekre jogosító munkást veszített el.” Ha hosszabb pályát ad neki a sors, bizonyos, hogy a XIX. századi folklórtörténet is gazdagabb lenne az ő munkásságával.